

Камила Ганиева

*Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Әлеуметтік ғылымдар магистрі
(Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
e-mail: kamila-ganieva97@mail.ru*

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЗАМАНАУИ САЯСИ ПРОЦЕСІНДЕГІ СИМВОЛИКАНЫҢ РӨЛІ

Аңдатпа. Саяси символика – саяси процеске қатысатын әртүрлі белгілер жүйесінен тұратын күрделі құрылымдық формация болып табылады. Символдар бірқатар әлеуметтік маңызы бар функцияларды орындай отырып, қоғамның саяси өмірінде маңызды рөл атқарады. Мақалада ҚР саяси процесінің символдық компоненті анықталып, оның құрамдас бөлігі ретінде саяси партиялардың символикасы және Қазақстан облыстары мен республикалық маңызы бар қалалардың таным белгілері қарастырылған. Сонымен қатар, қоғамның санасына әсер етуде саяси символдарды қолдануға байланысты бірнеше кейстарға талдау жасалып, қорытындыда жүргізілген зерттеудің нәтижелері көрсетілген.

Түйін сөздер: саяси символика, мемлекеттік рәміздер, қоғамдық сананы жаңғырту, интеграция.

Камила Ганиева

РОЛЬ СИМВОЛИКИ В СОВРЕМЕННЫХ ПОЛИТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССАХ РК

Аннотация. Политическая символика представляет собой сложное структурное образование, состоящее из различных знаков, участвующих в политическом процессе. Символы играют важную роль в политической жизни общества, выполняя ряд социально значимых функций. В данной статье определена символическая составляющая политического процесса РК, в качестве составной части которого рассматривается символика политических партий и эмблемы областей и городов республиканского значения Казахстана. Кроме того, проведен анализ нескольких кейсов, связанных с использованием политических символов в воздействии на сознание общества, а в заключении отражены результаты проведенного исследования.

Ключевые слова: политическая символика, государственные символы, модернизация общественного сознания, интеграция.

Kamila Ganiyeva
**THE ROLE OF SYMBOLISM IN MODERN POLITICAL
PROCESSES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN**

Abstract. Political symbolism is a complex structural formation consisting of various sign systems involved in the political process. Symbols play a significant role in the political life of society, performing a number of socially significant functions. This article defines the symbolic component of the political process of the Republic of Kazakhstan, as an integral part of which the symbols of political parties and emblems of regions and cities of republican significance of Kazakhstan are considered. In addition, the analysis of several cases related to the use of political symbols in influencing the consciousness of society is carried out, and the results of the study are reflected in the conclusion.

Keywords: *political symbols, state symbols, modernization of public consciousness, integration.*

Кіріспе

Символ – таным процесінің негізі. Адамның күнделікті өмірі, жалпы бүкіл әлеуметтік-мәдени кеңістік символдарға толы. Идеологияның, білім берудің және тәрбиенің негізгі анықтаушы факторларының бірі бола отырып, символдар қоғамның барлық дерлік салаларында көрініс табады. Әсіресе, саяси салада символдар кеңінен қолданылып, адамдардың сана-сезімі мен мінез-құлқына әсер етуде маңызды рөл атқарады.

Саяси символика – бұл саяси процеске қатысатын, әртүрлі белгілер жүйесінен тұратын күрделі құрылымдық формация. Олардың ішінде мемлекеттік рәміздер маңызды орынға ие. Мемлекеттік рәміздер – елтаңба, ту, әнұран – егемендіктің ажырамас атрибуты, мемлекеттің дербестігі мен тәуелсіздігінің негізгі көрсеткіштерінің бірі болып табылады. Мемлекеттік рәміздер арқылы билік қажетті саяси идеологияны таратады, соның нәтижесінде қоғамдық сананы жаңғыртады. Олар көпшілік үшін тартымды болып қана қоймайтын, сонымен қатар көпшілікпен қабылданатын белгілі бір әлеуметтік-саяси құндылықтар мен идеалдар жиынтығын қамтуы тиіс. Постмодернистік әлемде мемлекеттер үшін тұрақты және қауіпсіз қоғамдастық құру, азаматтық бірлікті нығайту, патриотизмді дамыту міндеттері өзектілігін жоғалтқан емес. Ал оны жүзеге асыру саяси символдарсыз мүмкін емес. Себебі, саяси символика қоғамның интеграциялануы мен мобилизациялануының таптырмас құралы ретінде қызмет етеді.

Қазақстанның заманауи саяси процесінде символиканың айрықша рөл атқаратынына қарамастан, саяси символика мәселесі елде аз зерттелген, отандық ғылымда арнайы зерттеу жұмысының объектісі ретінде өте сирек назарға алынған. Саяси символиканың мәні, маңызы, құрылымдық компоненттері, типологиясы нақты анықталған ғылыми жұмыстар мен оқулықтардың саны әлі де жеткіліксіз. Сондықтан бұл мәселені қарастыру маңыздылығы туындап, зерттеу жұмысы жүргізілді.

Ғылыми зерттелу деңгейі. Саяси символика өзінің бастауын ежелден алады. Алайда, саяси символика мәселесі тек ХІХ ғасырдан бастап белсенді түрде зерттеліне бастады. Саяси символиканы зерттеуге деген қызығушылық алғаш болып батыс саясаттанушылары тарапынан туындаған болатын. Символиканы зерттеген авторлардың көп болуы символдың пәнаралық және интегративті сипатымен түсіндіріледі, өйткені символдар барлық жерде, ғылымның барлық салаларында кездеседі. Соңғы 30 жылда тек қана шетелдік авторлар осы тақырып бойынша мыңнан аса жұмыстарын жариялады.

Теориялық негіздеме ретінде шетелдік ғалымдардың еңбектері мен зерттеулері пайдаланылды. Шетелдік ғалымдар әртүрлі ғылыми әдістерді қолдана отырып, саяси символика феноменін концептуалды түрде қарастырады. К. Юнг [1], Э. Кассирер [2], Э. Дюркгейм [3], С. Хантингтон [4], сияқты авторлардың жұмыстары саяси символика ұғымының мәні және оның қоғамдағы әлеуметтік-саяси рөліне арналған. Мысалы, мәселенің дамуына едәуір үлесті неокантианизмнің өкілі Э. Кассирер қосты, ол символды шынайы өмірді қалыптастырудың мәдениеттанымдық принципі ретінде түсіндірді [2, 150-156б.]. Кейінірек француз әлеуметтану мектебінің негізін қалаушы Э. Дюркгейм қоғамды символдық тәртіптің біріктіруші матрицасы бар идеялар, сенімдер мен әртүрлі сезімдердің жиынтығы ретінде сипаттады. Сондай-ақ, символикалық формалардың «әлеуметтік бірігу» деген қызметін ерекше атап өтіп, адамзат тарихындағы әлеуметтік өмір тек символизм болған жағдайда ғана мүмкін болады деп есептеді [3, 77-79 б.].

Француз әлеуметтанушысының пікірімен келісуге әбден болады – символизм қоғамда консенсус сақтауға көмектеседі. Алайда, қазіргі кезде саяси символдар қарама-қарсы мақсаттарда да жиі қолданылады. Саяси символиканы талдаудың әдіснамалық негізін К.Г. Юнгтің архетиптер туралы ілімі құрайды. Оның айтуы бойынша: «Қоғам мүшелеріне «ұжымдық бейсаналық» тән, оның мазмұны

«архетиптер» деп аталады – күнделікті өмірде көбінесе образдар ретінде танылған әмбебап, туа біткен психикалық құрылымдар». Осылайша, К. Юнг мәңгілік бейнелерге құштарлық қалыпты жағдай екендігін атап өтеді [1, 57 б.].

Америкалық саясаттанушы С. Хантингтон жалаулар мен кресттер, жарты айлар, тіпті бас киімдер сияқты саяси сәйкестендірудің белгілері саясатта маңызды рөл атқарады деп жазды. Саяси технологтардың алдын ала жасалған өңдеу жұмыстарының арқасында адамдар жаңа, бірақ көбінесе ескі символдарды ашып жатады. Ғалым саяси символдардың көмегімен сәйкестендіру әдетте «біздікі» - «бөтен» координаттар жүйесінде орын алады деп атап өтті [4, 212 б.].

Соңғы онжылдықта батыстық саясаттануда фрейм концепциясы кеңінен танымалдылыққа ие болды. Бұл тұжырымдама адамдардың қоғамда өздерінің орнын тауып, өзін-өзі түсінуде фреймдардың (белгілердің) әсері зор деген ойды алға тартады. Американ әлеуметтанушысы И.Гофман өзінің еңбектерінде фреймдарды адамдар саналы түрде қабылдамауы да мүмкін деп атап өтеді [5]. Осы орайда, саясатты фреймдар шеңберінде зерттеу саясаттанушыларға қоғамдық қозғалыстардың дамуын түсіндіруде жаңа мүмкіндіктер ашып, неге кейбір қозғалыстар өз жақтастарын жұмылдыруда басқаларға қарағанда неғұрлым табысты болады деген сияқты сұрақтарға жауап беруге мүмкіндік береді. Бұл тұжырымдаманы ұстанушылар, әртүрлі топтар түсіндіру және кейбір мәселелерге назар аударту үшін әртүрлі фреймдарды пайдаланады деп санайды. Бұл – саяси символдардың қоғамдық санаға әсер етуге кеңінен қолданылуына негіз болды.

Голландиялық саясаттанушылар Д. Яноу мен М.ван Хульст фреймдауды саясатта сендіруші факторлардың бірі ретінде анықтайды. Олардың ойынша, фреймдар кез-келген тұлғаны, топты, қоғамды нақты әрекетке көшуге ынталандырады. Саяси символиканың күшті әсері белсенді саяси болжаммен байланысты, ол қоғамдық пікірге әсер етеді, шын мәнісінде шындықты жасанды түрде имитациялайды [6]. Демек, кез-келген саяси оппозиция белгілі бір саяси символиканы релевантты немесе маңызды деп таңдап, өзі әрекет етіп отырған әлеуметтік-саяси әлемді біртіндеп өзгерте алады. Демек, саяси символика арқылы фреймдау – бұл әлемді танудың жолы ғана емес, сонымен қатар нақты іс-әрекетке дайын ашық әлем құрудың тәсілі болып табылады.

Отандық зерттеушілерге келетін болсақ, Қазақстанда саяси

символика мәселесі жан-жақты зерттелінбеген. Зерттеу жұмысының өзекті болуына қарамастан, қазіргі таңда саяси символдарды, олардың генезисі мен атқаратын қызметін зерттеуге арналған жұмыстар жоқтың қасы деуге болады. Тек саяси символиканың бір бөлігін құрайтын мемлекеттік рәміздерді бірқатар зерттеушілер мен саясаттанушылар қарастырып өткен. Бұндай еңбектердің қатарына Е. Шаймерденовтың «Қазақстан Республикасының мемлекеттік символдары» [7] және Ы. Сағынтаевтың «Біздің мемлекетіміздің символдары» [8] атты ғылыми жұмыстары жатады.

Осылайша, жоғарыда көрсетілген шетелдік және отандық зерттеулер саяси символика мәнінің әртүрлі аспектілерін қамтиды және тұтастай алғанда Қазақстан Республикасының заманауи саяси процесіндегі символиканың рөлін анықтайтын ауқымды фактологиялық және аналитикалық материалдарға қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Зерттеудің мақсаты – Қазақстанның саяси процесінде символдарды қолданудың озық технологияларын енгізу бойынша ұсыныстар әзірлеу болып табылады.

Зерттеудің әдіснамалық негізін тарихи әдіс – символдардың пайда болу тарихын зерттеу, құрылымдық-функционалдық әдіс – символдардың түрлері мен функцияларын ажырату, салыстырмалы талдау – шетелдік тәжірибені саралау, эксперттік сауалнама – ҚР саяси процесінің символдық компонентін анықтау мақсатында пайдаланылған әдістер құрады. Сонымен қатар, қойылған зерттеудің міндеттерін шешу мақсатында талдаудың, жіктеудің, ғылыми деректерді жалпылаудың жалпығылымдық әдістері қолданылды.

Негізгі бөлім

Кез-келген мемлекеттің саяси процесінің символдық компоненті ұлттық бірегейлікті сақтау мақсатында әлеуметтік-мәдени орта құруға мүмкіндік беретін қоғамның интеграциялануына ықпал етеді. Саяси символика саяси коммуникацияның ерекше түрі ретінде ұлттық бірегейлікті қалыптастыру, билік легитимділігі, билік қатынастарын репрезентациялау және қоғамдық кеңістікте жүзеге асырылатын саяси режимнің идеялық негіздерін көрсету бойынша дискурсивті тәжірибелердің кең спектрін қамтиды.

Қазіргі таңда, Қазақстан Республикасының саяси процесінің символдық компонентін Конституциялық заңмен бекітілген ҚР Мемлекеттік рәміздері – Елтаңба, Ту, Әнұран құрайды. Алайда, мемлекеттік рәміздерден басқа, үкіметтік емес ұйымдар (ҰЕҰ),

қоғамдық бірлестіктер де елдің саяси процестеріне тікелей қатыса отырып, символдық компоненттің құрамдас бөлігін құрайды. Бұл – ең алдымен саяси партиялар, оның эмблемалары болып табылады. Тіпті, партиялардың атауы да белгілі бір интеграциялық қызметті атқару мақсатында ойластырылып қойылғандай. Мәселен, көптеген партиялар «Алаш» (қазақ жерінің ежелгі атауы), «Азат» (Бостандық), «Азамат», «Отан», «Атамекен» (ата-бабалар жері) және т.б. сияқты тарихи, ұлттық немесе патриоттық тамыры бар атауларды жиі таңдап жатады.

Партия үшін символика кез-келген тауарға ауадай қажет жарнама сияқты рөл атқарады. Сайлауға келген кезде, сайлаушы бірден өз партиясын анықтап, кімге дауыс беру керектігін нақты білуі керек. Сондықтан, кез-келген символ өсімдіктер мен жануарлардың архетиптік бейнелерін, қарапайым геометриялық фигуралар мен кескіндерді қолдана отырып, халыққа тартымды, әрі қабылдауға жеңіл болатындай жасалады. Алайда, символдардың халыққа тек тартымды болуы жеткіліксіз. Сондай-ақ, символдар көпшілікпен қабылданатын белгілі бір әлеуметтік-саяси құндылықтар мен идеалдар жиынтығын қамтуы тиіс.

Бүгінгі таңда, Қазақстанда ресми тіркелген 6 саяси партия бар:

◇ «**Нұр Отан**» партиясы эмблемасының негізі ретінде келесідей элементтер таңдап алынған: ұясынан шығып келе жатқан күн; күннің нұрына бөленген тау шыңы және ырғыған барыстың бейнесі. Сондай-ақ, эмблеманың төменгі бөлігінде партияның атауы орналасқан. Ұясынан шығып келе жатқан күн Қазақстанның болашақ жетістіктері мен жарқын жеңістерін білдіреді. Тау шыңы қазақстандықтардың биік мақсаттары мен болашаққа ұмтылысын көрсетеді. Эмблемада сары, көгілдір және ақ түстер үйлесімділік тапқан.

❖ «Қазақстан-2030» Стратегиясы қабылданған сәттен бастап барыс республиканың сенімді түрде алдыға қарай қозғалысының символына айналды. Партия атауындағы жазу Елбасының Қазақстанның қалыптасуы мен дамуына қосқан тарихи үлесін білдіреді. Қазақ әліпбиінің латын графикасына кезең-кезеңмен көшуі орын алғандықтан жазу латын әліпбиінде Елбасының қолымен жасалған. Күннен түсетін сәулелер саны 14-тен 17-ге артты. Әңгіме Қазақстанның әкімшілік-аумақтық жүйесі жайлы болып отыр. Жаңа нұсқасында күннің 17 сәулесі бар, бұл біздің 14 облысымызды және 3 республикалық маңызы бар қалаларды (Нұр-Сұлтан, Алматы, Шымкент) білдіреді. Сонымен қатар, партияның латын графикасындағы атауын партия төрағасы өз қолымен жазғанын атап өту қажет.

❖ «ADAL» партиясының эмблемасы графикалық түрде өзінің негізгі саяси құндылықтары мен мақсаттарын бейнелейді. Негізінде, бұл партия «Бірлік» партиясы ретінде көпшілікке танымал. Алайда, партия атауын өзгерту туралы ұсыныс Саяси кеңес мүшелерінің дауыс беруіне шығарылып, ребрендинг жүргізу туралы шешім қабылданған болатын. Нәтижесінде, кәсіби әлеуметтанушылар зерттеу жүргізді. Олар атаудың 10-ға жуық нұсқасын қарастырды. Талдау нәтижелері бойынша «ADAL» нұсқасы жеңіске жетті. Мамандар бұл атау халықтың жаңаруға деген қажеттілігін, әділеттілікке деген сұранысын түсіндіреді дейді. Сонымен, «ADAL» партиясының атауы шынайылық пен адалдықты білдіреді, партияны барлық мүдделі тараптардың ашық әрі әділ диалогына арналған алаң ретінде позициялайды. «ADAL» сөзі адалдық сөзін ғана емес, ойлар, әрекеттер тұрғысынан арамдықтан ада «мейірімді», әділ мағыналарын білдіреді.

❖ «Ақ жол» демократиялық партиясы эмблемасының дәл ортасында ірі әріптермен латын графикасына негізделі отырып қазақ тілінде «Ақ жол» деп жазылған, «Ақ» сөзі аққа, «жол» сөзі көгілдір түске жазылған. «Ақ жол» сөзінің төменгі жағына партияның толық атауы мемлекеттік тілде латын графикасында жазылған.

■ Бастапқы «А» әрпінің алдыңғы жағына шауып бара жатқан тұлпардың басы және мойнының жоғарғы бөлігі бейнеленген. Жалпы, қазақ халқы үшін ең қасиетті болып саналатын төрт түлік малдың бірі жылқы (тұлпар) екені белгілі. Бағзы замандағы тұлпар бейнесі батылдықты, сенімділікті және ерік күшін танытады. Сондай-ақ, шауып бара жатқан тұлпардың бейнесі жарқын болашаққа жеткізетін ақ жолды білдіреді.

■ Ақ және көгілдір түстердің үйлесімі партияның «Ақ жол» деген атауының мәнін ашып тұрғандай. Ақ түс тазалықты, таңдалған жолдың ашықтығын, көгілдір түс ізгілікті, адалдықты, мақсаттармен ой армандардың игіліктілігін білдіреді.

❖ «Ауыл» халықтық-демократиялық патриоттық партия эмблемасында шауып бара жатқан жүйрік аттың силуэті батылдықты пен болашаққа деген сенімділіктің метафорасы ретінде өрістердің кескіні мен ұясынан көтеріліп келе жатқан күннің аясында бейнеленген. Сондай-ақ, сәйгүліктің силуэті бостандықты пен молшылықты білдіреді. Танымбелгінің сол жағында негізгі суреттің жиегінде гүлдену мен халықтың әл-ауқатының артуын білдіретін масақтың бейнесі орналасқан. Ал, оң жағында партияның мемлекеттік және орыс тілдеріндегі атауы бар. Жалпы, ауыл – қазақтың қара

шаңырағы, алтын тұғыры, дәстүрлі шаруашылығының түпқазығы. Ауылды дамыту, ауыл шаруашылығын өркендету – бүкіл елімізді дамыту деген сөз.

❖ **Қазақстанның Халық партиясы (ҚХП)** жалау мен таным белгіге ие, олар партия съезімен бекітіледі. Эмблеманың ортасында жұдырық болып жұмылған үш қол және оның астыңғы жағына партия атауы мемлекеттік (латын графикасында) және орыс тілдерінде жазылған. Жалпы, жұдырық – бүкіл әлемде кеңінен таралған символдардың бірі. Ынтымақтастықтың халықаралық символы бола отырып, ол бірлікті, күш пен бағынбауды білдіреді. Эмблеманың түсі – қызыл. Психологияда қызыл түс батылдықты, көшбасшылықты, табандылықты, динамикалықты білдіреді. Сондай-ақ, қызыл түс энергия, өмірлік күш бере отырып, түпсана деңгейінде күресуге, әрекет етуге, қалаған нәрсеге қол жеткізуге ынталандырады.

❖ **Жалпыұлттық социал-демократиялық партиясының эмблемасы** – бет жағы көк түспен тұтастай толтырылған, дөңгелек нысандағы қалқан болып табылады. Оның орталық бөлігінде стильдендірілген ақ түсті раушан гүлінің бейнесі бар. Ол тазалықтың, адалдықтың символы болып табылады. Демек, партияның халыққа деген шынайы ықыласы мен таза ниетін білдіреді. Сондай-ақ, шеңбердің сыртқы жиегінде партияның мемлекеттік және орыс тілдеріндегі атауы көк түспен жазылған екі жазу симметриялы түрде таңбаланған.

❖ Геральдика дәстүрінде әрбір түс белгілі бір мағынаға ие. Мысалы, аспан түстес көк түс түркі мәдениетінде терең символдық мәнге ие. Ежелгі түркі халықтары аспан құдайы Тәңірге табынған. Ата-бабаға табыну түркі дінінің маңызды элементі болды. Ал олардың көк туы арғы ата-бабаларына деген адалдықты, таза ниетті білдіреді. Қазақстанның Мемлекеттік туы ашық аспанды, бейбітшілікті білдірсе, оның бір түсті, яғни біркелкі көк түсті болуы – еліміздің тұтастығын меңзейді. Сондықтан, партияның бұл түсті таңдауы бекер емес деп айтуға толық негіз бар.

❖ Қорытындылай келе, жоғарыда қарастырылып өткен эмблемалардың барлығы дерлік партияның мақсат-міндеттері мен басымдықтарын бейнелейді. Барлық саяси партиялар өздерін белгілі бір түстермен байланыстырған. Әсіресе, партиялардың көк, көгілдір және ақ түстерді жиі қолданғандарын байқаймыз. Бұл – ақ түстің тазалықты, партияның халыққа деген таза ниетін, ал аспан түстес көк түстің адалдықты, ізгілікті білдіруімен байланысты болды. Негізгі

элемент ретінде жалпыадамзаттық құндылықтармен байланысты, көп жағдайда батылдықты, болашаққа деген сенімділікті, жаңашылдықты білдіретін жануарлар мен өсімдіктер бейнелері (тұлпар, барыс, ақ раушан), геометриялық фигуралар (жұлдыз) мен әлемге кең таралған белгілер (жұдырық болып жұмылған қол) таңдап алынған. Осылайша, саяси партия логотипі сайлаушылардың назарын аударып отырып, партияның көзқарастарын, мақсаттары мен міндеттерін насихаттауға мүмкіндік береді. Неғұрлым символ қарапайым, әрі түсінікті болса, соғұрлым көпшілікке тартымды және қабылдауға жеңіл болатыны анық.

ҚР саяси процесінің символдық компонентінің бір бөлігі Қазақстан облыстары мен қалаларының үлесіне тиесілі. Еліміз 14 облысқа және 3 республикалық маңызы бар қалаға бөлінеді [9]. Әр облыстың, қаланың, тіпті ауданның өзінің елтаңбасы мен эмблемасы бар. Солардың ішінде ең негізгілерін қарастыра келе, келесідей қорытынды жасауға болады.

Жалпы, Қазақстан облыстары мен республикалық маңызы бар қалалардың эмблемаларының барлығы дерлік әр өңірдің тарихы мен мәдениетін бейнелейді. Танымбелгілерде Мемлекеттік елтаңбаға ұқсас түс семантикасы мен негізгі элементтер бейнеленгенін байқауға болады. Алтын (сары) немесе көгілдір түстерді Ақтөбе және Маңғыстау облыстарынан басқа, іс жүзінде барлық облыстар қолданған. Бұдан бөлек, мемлекетпен субординация геральдикалық қалқанда бейнеленген тәңірлік — шаңырақ белгісі түрінде бейнеленеді. Бұл элементті өзінің өңірлік символикасында Атырау облысы, Жамбыл облысы, Батыс Қазақстан облысы және Түркістан облысы кескіндеген.

Сондай-ақ, облыстық символиканың негізі ретінде табиғи ландшафт алынған, оны Ақмола, Атырау, Шығыс Қазақстан және Жамбыл облыстарының эмблемаларынан көруге болады. Мұндағы аймақтық элементтер – таулар, ормандар, теңіздер, өзендер болып табылады. Мәселен, эмблемада бейнеленген Алтай таулары Шығыс Қазақстан облысының геосаяси жағдайын білдіреді, ал Есіл өзені Ақмола облысының географиялық ерекшеліктерін көрсетеді.

Кез-келген жергілікті қауымдастықтардың аймақтық ерекшелігін тек табиғи элементтер ғана айқындамайтыны белгілі. Сондықтан, облыстардың танымбелгілерінде элементтер ретінде флора мен фауна түрлері де қолданылған (Атырау облысы, Жамбыл облысы, Қостанай облысы, Павлодар облысы). Атырау облысының эмблемасында екі бекіре суреттелген, бұл өңірде Каспий теңізінің

орналасқанын білдіреді. Өңірлік өзін-өзі сәйкестендірудің жарқын үлгісі – Қостанай облысы. Оның қалқанында өңірдегі Наурызым қорығының эндемикасы болып табылатын дала бозторғайы мен Шренк қызғалдағы бейнеленген. Ал, Павлодар облысының эмблемасының ортасында Қазақстанның Қызыл кітабына енгізілген арқардың – жабайы тау қойының бейнесі орналасқан.

Кейбір облыстарда геральдикалық қалқанның негізгі элементтері ретінде фантастикалық (мифтік) жануарлар (Алматы облысы, Түркістан облысы) пайдаланылған. Мәселен, Алматы облысының танымбелгісінде қанатты барыс пен грифтің спираль түрінде бейнеленген, бұл түркі дәстүрлерінің сабақтастығын көрсетеді. Ал, Түркістан облысы өзінің елтаңбасында екі қанатты қар барысының бейнесін суреттеген болатын.

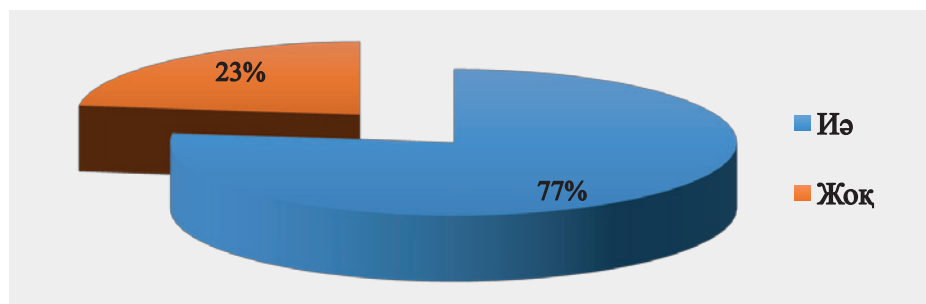
Республикалық маңызы бар Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының елтаңбалары Қазақстан үшін дәстүрлі шығыс геральдикалық қалқан түрінде ұсынылған және түстер семантикасында ұқсас реңктер бар: көк (көгілдір), қызыл және алтын. Қазақ мәдениетінде көк (көгілдір) түс тәуелсіздік пен ұлылықты айқындаса, қызыл түс отты, өсу мен дамуды көрсетеді, ал алтын (сары) реңк байлықты, молшылықты, жеңіске деген ұмтылысты білдіреді.

Сонымен, Қазақстан облыстары мен республикалық маңызы бар қалаларының аймақтық символикасы инструменталды тәсілді қолдану арқылы қалыптасқанын атап өтуге болады. Бұл – ең алдымен жаңа символдық кеңістіктің орталықтандырылған, жүйелі және біріздендірілген сипатын білдіреді. Эмблемалардың бір-біріне ұқсас болуы, бірдей пішінге ие болуы, түстер семантикасы мен біртегіс геральдикалық (және геральдикалық емес) фигуралардың қолданылуынан көрініс табады. Сонымен қатар, геральдикалық символиканы қалыптастыру барысында жергілікті жердің «ландшафттануының» өзіндік ерекшелігін атап өтпеске болмайды. Қазақстан аймақтарының танымбелгілері өзінің табиғи және мәдени ландшафтының ерекшелігін, сондай-ақ байырғы халықтың ұлттық ерекшеліктерін көрсетеді. Үшіншіден, геральдикада қазақ жүздерінің Ресей империясы мен кеңес мемлекетінің құрамында болған кезеңдермен тарихи сабақтастықтың мүлдем жоқтығын анықтауға болады. Империялық регалия, кеңестік өткен шақ Қазақстан Республикасының әкімшілік-аумақтық бірліктерінің қазіргі эмблемаларында көрініс таппаған. Керісінше, түркі дәстүрлерімен сабақтастық, қазақстандықтардың көшпелі өмір

салтын түстер палитрасы, ұлттық нақыш, тарихи фигуралар арқылы бейнелеуге деген ұмтылыс байқалады.

Тақырыпты жан-жақты зерттеп, саяси символдардың саясатты жүргізуге қаншалықты ықпал ететінін анықтау мақсатында «Болашақ» бағдарламасымен шетелде білім алып келген ҚР азаматтары арасында сауалнама жүргізілді. «Болашақ» халықаралық стипендиялық бағдарламасы әлемнің 33 елінің 200 үздік ЖОО-да білім алуға мүмкіндік береді [10]. Сондықтан, мақсатты аудитория ретінде «Болашақ» ассоциациясының мүшелерін таңдауымыздың себебі – дүниежүзінің түкпір-түкпірінде оқыған студенттерге сауал қою арқылы еліміздің халықаралық аренадағы келбеті мен орнын анықтау болды. Жалпы, сауалнамаға 60-қа жуық респондент қатысты, оның 52,7%-ын 30-45 жас ерекшеліктегі азаматтар және 43,6%-ын 18-29 жас аралығындағы жастар құрады. Нәтижелерге назар аударатын болсақ:

1. Респонденттерден «Сіз символдарға мән бересіз бе?», – деп сұралынды. Сауалнамаға қатысушылардың 77%-ы символдарға мән беретіндері, ал 23 %-ы мән бермейтіндері анықталды (1-суретте).

1-сурет. Респонденттердің символдарға қызығу деңгейі

2. Респонденттер үшін Қазақстанды сипаттайтын символдардың пайыздық үлесі келесі кестеде көрсетілген. Жауап берушілердің көпшілігі үшін бұл – ҚР Мемлекеттік рәміздері – Елтаңба, Ту, Әнұран екені анықталды. Мемлекеттік символдардан кейін екінші орынды қазақ халқының ұлттық болмысы мен салт-дәстүрлерін сипаттайтын қыран бүркіт, киіз үй, шаңырақ, тұлпар, қазақтың ою-өрнегі сияқты символдар иеленді. Сонымен қатар, Алматы қаласының символы болып табылатын, қаланың эмблемасында бейнеленген барыс суреті де нұсқалардың арасында кездесті. Тіпті, Қазақстанды жемқорлықпен, әділетсіздікпен теңестіріп, билік органдарына көңілдері толмайтындықтарын білдірген респонденттер де болды.

Алайда, олардың үлесі тек 2%-ды құрайды (1-кестеде). Күн, көк аспан, жазық дала, ұлттық тағамдар, ұлттық киімдер, қылыш, найза, қызғалдақ, Қазақстан картасы, валюта, достық пен қонақжайлылық, Алтын адам, Бәйтерек, «Nursultan» велокомандасы, Каспий теңізі, тіпті Абылай хан, Кенесары хан, Абай Құнанбайұлы, Бауыржан Момышұлы сынды қазақ тарихындағы ұлы хандардың, тұлғалардың есімдері де нұсқалардың арасында кездесті.

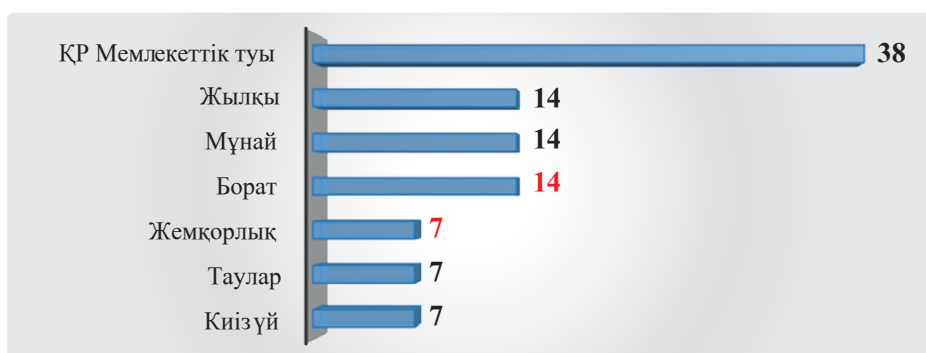
1-кесте. Респонденттер үшін Қазақстанды сипаттайтын символдардың пайыздық үлесі

Символ атауы	Пайыздық көрсеткіш (%)
ҚР Мемлекеттік Туы	22
ҚР Мемлекеттік Елтаңбасы	18
ҚР Мемлекеттік Әнұраны	13
Қыран бүркіт	8
Киіз үй, шаңырақ	7
Тұлпар	6
Күн	6
Ұлттық ою-өрнек	6
Көк аспан	5
Барыс	3
Ұлттық киімдер	2
Жазық дала	2
Жемқорлық, әділетсіздік	2

3. ҚР азаматтарының Қазақстанды қандай символдармен сипаттайтыны анықталды. Келесі мақсат – халықаралық аренада шетелдік азаматтардан еліміз туралы сұраған кезде, бірінші кезекте ойға не келетінін білу болды. Сондықтан, респонденттерге «Сіз білім алған мемлекетте шетелдік азаматтар Қазақстан мемлекетін қандай символдармен байланыстырады?», – деген сауал қойылды.

Шетелдік азаматтардың біздің елімізді көп жағдайда ҚР Мемлекеттік туымен байланыстыратындары анықталды. Олардың айтуынша, басқа мемлекеттердің туынан біздің ту өзінің түсімен ерекшеленеді. Аспан түстес туымыз визуалды тұрғыда өте әдемі көрінетіндігін респонденттер ерекше атап өтті. Алайда, оның арасында туымызды «Борат» фильмін көргеннен кейін бұл қандай елдің туы деп қызығушылық танытып, ғаламтордан іздеп, біліп жатқан шетелдік азаматтар да болған екен. Әрине, Қазақстанды дәл осылай танып жатқандары өкінішті. Бірақ, ондай азаматтардың үлесі тек 2%-ды құрайды. Екінші орынға қазақ халқы үшін ең қастерлі жануар болып табылатын жылқы мен заманауи Қазақстан

экономикасы салаларының бірі мұнай өнеркәсібі ие болды. Сондай-ақ, өкінішке орай дәл сондай теңдей пайыздық үлесті «Борат» нұсқасы алып отыр (2-суретте). Бұл – фильмнің еліміздің имиджына кері әсерін тигізіп жатқандығын білдіреді. Фильмнің екінші бөлімі жарыққа шыққан кезде, Қазақстанның Мемлекеттік туын мазақ қылғаны халықтың жаппай наразылығын тудырған болатын. Айта өту керек, жауаптардың арасында келесідей нұсқалар да кездесді: көшпенділер, «Қазақстан» шоколады, қазақ халқының ұлттық аспаптары, ракета, түйе, Бәйтерек, бүркіт, Н.Назарбаев, қонақжайлық, аумағының кеңдігі, күн, аспан, Головкин.

2-сурет. Шетелдік азаматтардың Қазақстанмен байланыстыратын символдардың пайыздық үлесі

Қазіргі таңда «Болашақтықтар» тек қана мемлекеттік бағдарламаның түлектері емес, сонымен қатар шет елдерде сапалы білім алып шыққан алдыңғы қатарлы жастар легі. Жүргізілген сауалнамалардың нәтижелері дарынды жастар болсын, шетелдік азаматтардың көзқарасы тұрғысынан да саяси символика мәселесі тек мемлекеттік символдармен, оның ішінде көп жағдайда ҚР Мемлекеттік Туымен шектелетіндігін көрсетті. Саяси символдарға мән беретін жастардың пайыздық үлесі 77%-ды құрады, алайда бұл қызығушылық осымен тоқтады. Себебі, әлі де жастар саяси символдарға толығымен көңіл аудармайтындары белгілі болды.

Бұдан әрі қоғамның санасына әсер етуде саяси символдарды қолдануға байланысты бірнеше кейстарға назар аудартқымыз келеді. Мәселен, COVID-19 пандемиясына байланысты өзін-өзі оқшаулау кезеңінде елордалық тұрғындар кешкі уақытта балкондарға шығып, болмаса терезелерінен Мемлекеттік Гимнді бірлесіп орындаған болатын. Әлеуметтік желілерде бұл видео таралып кетіп музыкалық

флешмобқа айналды. Кейін көптеген тұрғын үй кешендерінде осындай қиын-қыстау кезеңде адамдар бір-бірін жігерлендіріп, қолдау көрсету мақсатында Мемлекеттік әнұран бірнеше қайтара орындалып жүрді. Сонымен қатар, Әнұранды орындаудан бөлек, Нұр-Сұлтан қаласының аулаларының бірінде ер адам Әнұранды трубада орындап, әлеуметтік желілерде кең таралған видеолардың қатарына енген болатын. Бұл жағдайлардан біз саяси символдардың интегративті қызметін байқай аламыз. Мемлекеттік Гимнді орындау арқылы халықтың бір-бірін рухтандырып, «Барлық қиындықты бірге еңсереміз» деген сияқты үндеуді жолдауы – қоғамдық санаға әсер етуде, қоғамды белгілі бір нақты іс-әрекетке көшуге ынталандыруда саяси символдардың атқаратын рөлі зор екендігін айқындап көрсетеді.

❖ Қазақстандық боксшы Геннадий Головкиннің британдық Мартин Мюррейді жеңгеніне қуанып, астаналық Жандос Құрманбаев өз пәтерінің балконынан Қазақстанның Мемлекеттік Туын іліп қойған кезде, ол өзінің патриоттық сезімін білдіргені үшін жауапкершілікке тартылатындығын, тіпті оған айыппұл салынатындығын мүлдем ойламаған. Алайда, жергілікті билік Жандос Құрманбаев «Мемлекеттік рәміздерді заңсыз пайдалану» бабында көзделген әкімшілік құқық бұзушылық жасады деп есептеді. Нұр-Сұлтан қаласының ішкі саясат басқармасының өкілі мен полиция қызметкерлері куәгерлердің қатысуымен хаттама жазып, оған сәйкес Жандос Құрманбаев 396 400 теңге (шамамен 856 доллар) көлемінде айыппұл төлеуі тиіс болды [11]. Бұл – еліміздің Мемлекеттік Туына қатысты жалғыз оқиға емес.

❖ Жалпы, ел тұрғындарына өздері қалаған жерде Мемлекеттік Туды іліп қоюға болады ма, жоқ па деген мәселеге қатысты даулар Қазақстанда бірнеше жылдан бері жалғасып келді. БАҚ-та қазақстандықтар оны терезеден немесе балконнан іліп, содан кейін оларға айыппұл салынған бірнеше жағдайлар сипатталды. Алайда, тудың айналасындағы ең үлкен жанжал «Борат» фильмінің екінші бөлімі шыққан кезде туындады. Келесі күні қазақстандықтар Facebook-те «Мен өз туымды мақтан тұтамын!» акциясын іске қосты. Оны Instagram әлеуметтік желісінің пайдаланушылары да белсенді түрде қолдады. 2020 жылдың қазан айында болған бұл оқиға – билік өкілдерінің мемлекеттік рәміздерді пайдалану туралы қаулыны қайта қарауға түрткі болғандай болды. Себебі, Мемлекет басшысы Қ. Тоқаев 2020 жылғы 27 қазанда Мемлекеттік Туды пайдалануға қатысты қолданыстағы мемлекеттік рәміздерді

пайдалану қағидаларын қайта қарау туралы тапсырма берді. Желтоқсан айында Қазақстан Премьер-министрі Асқар Мамин Мемлекеттік Туды, Елтаңбаны және олардың бейнелерін пайдалану туралы түзетулерге қол қойды. Енгізілген өзгерістердің нәтижесінде азаматтарымыз үшін Мемлекеттік Туды пайдалану аясы заңнамалық тұрғыда кеңейтілді. Атап айтқанда, Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Туын жеке және заңды тұлғалар ғимараттарда (тұрғын үйлерде және тұрғын емес үй-жайларда), оның ішінде балкондарда және салтанатты іс-шаралар өткізілетін орындарда патриоттық сезімдерін, қазақстандық бірегейлігін білдіру, елдің, оның азаматтарының жетістіктерін қолдау мақсатында пайдалана (орнату, орналастыруға) алады. Сондай-ақ, Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Туы оның көлеміне қарамастан ұлттық стандартқа сәйкес келуі тиіс екенін ескеру қажет. Жеке және заңды тұлғалардың мемлекеттік туды ұлттық стандарт талаптарын бұза отырып пайдалануына жол берілмейді. Жалпы алғанда, жоғарыда көрсетілген өзгертулер еліміздің Мемлекеттік Туының қолданылу аясын едәуір кеңейтеді, оның қоғамдағы патриотизм рухын нығайтуға бағытталған символдық капиталын жаңаша ұғынуға мүмкіндік береді [12].

❖ Бүгінгі таңда, Қазақстанның алдына жаңа инновациялық даму мен жеделдетілген технологиялық жаңартуды талап ететін әлемнің ең дамыған 30 елінің қатарына кіру міндеті қойылып отыр. Елбасы Н.Ә.Назарбаев 2017 жылғы 31 қаңтардағы Қазақстан халқына жолдауында Үшінші жаңғыру туралы жариялады, ал оның өзегі – цифрландыру [13]. Бүгінде әлеуметтік желілерді екінші бірі пайдаланады десек, артық айтқандық емес. Ауыл мен елді мекендердің басым бөлігіне интернет қолжетімді. Желі пайдаланушылар хат алмасады, ой-пікірлерімен бөліседі. Ақпараттық сайттардың қатары да күн өткен сайын көбейіп, арта түсуде. Демек, интернет – заманауи қоғамдық ортаны қалыптастырудың негізгі құралдарының бірі, қоғамдық сананы жаңғыртуға байланысты ақпараттық жұмыс тетіктерін құруға арналған жақсы диалог алаңы болып табылады. Ал, қоғамдық санаға әсер етуде саяси символдардың маңызы зор. Сондықтан, символдарды популяризациялаудың құралы ретінде әлеуметтік желілердің (Instagram, VK, Facebook, Twitter, Whatsapp, Youtube, Telegram т.б.) және іздеу жүйелерінің (Google, Mail.ru, Яндекс, MSN, Yahoo т.б.) белгішелерін (иконка), сондай-ақ әлеуметтік желі қолданушыларының «аватарларын» (жеке сурет) пайдалануға болады. Мәселен, Жаңа жыл, 8 наурыз және т.б. көптеген

дүниежүзілік, халықаралық мейрамдар күндері іздеу жүйелерінің белгішелері сол мейрамға байланысты әрленетінін байқауға болады. Шын мәнісінде, біздің елімізде мұндай тенденция әлеуметтік желілерде белең алып келе жатыр. Әсіресе, мемлекеттік мейрамдар кезінде желі қолданушылары өздерінің аватарларын тақырыпқа сай суреттермен рәсімдеп жатады. Қазақстан Республикасының Тәуелсіздік күніне орай Мемлекеттік Туымыздың суретін «Менің Отаным – Қазақстан!» сынды жазулармен жүктеп, патриоттық акциялар да өткізіледі. Демек, әлеуметтік желілер мен іздеу жүйелерінің белгішелерін пайдалану арқылы саяси символдарды кеңінен таратып, дәріптеуге болады. Жалпы, кез-келген мемлекеттік идеологияны қоғамға таратуда саяси символдарды кеңінен қолдану керек. Себебі, саяси символика қоғамның жоғары, құнды идеяларын алға тартып, мақсат-мүдделерді айқындап, саяси іс-әрекетке тікелей түрткі болып, қоғамды, әлеуметтік топтарды оларды іске асыруға жұмылдырады, рухтандырады және шабыттандырады.

❖ Саяси символика – саяси процеске қатысатын әртүрлі белгілер жүйесінен тұратын күрделі құрылымдық формация болып табылады. Олардың ішінде орталық орынды ұлттық және мемлекеттік символдар алады. Сондай-ақ, саяси символиканың спецификалық түрлері ретінде «айырмашылық пен өзгешелік» белгілерін атап өтуге болады. Оларға мемлекеттің жоғары лауазымындағы тұлғалар ие ерекше регалиялар, киім формасы, ордендер мен медальдар және төсбелгілер жатады. Саяси символиканың бұл түріне қатысты біздің елімізде келесідей оқиға орын алған болатын: Nur Otan партиясының төсбелгісін тақпағаны үшін денсаулық сақтау вице-министрі – бас санитар дәрігер Ерлан Қиясовқа сөгіс жарияланған. Бұл туралы Парламент мәжілісінің депутаты, Nur Otan партиялық бақылау комитетінің басшысы Артур Платонов Facebook парақшасында хабарлады. Ол 2019 жылғы 21 тамызда Саяси кеңестің кеңейтілген отырысында Nur Otan партиясының Төрағасы Нұрсұлтан Назарбаев партияны қайта жүктеу бағдарламасының негізгі тезистерінің бірі – партиялық тәртіпті, рангына, лауазымына, мәртебесіне қарамастан, сайлаушылар алдындағы жауапкершілікті арттыру екенін атап өтті. Оның ішінде партияға қатыстылығын көпшілік алдында көрсету, партияның рәмізіне құрмет көрсету мәселелері жіті қадағаланған.

Сонымен қатар, Nur Otan партиясының мүшелері болып табылатын саяси қызметкерлердің партиялық рәміздерді міндетті пайдалануы туралы тапсырмасын орындау мониторингінің деректері бойынша Денсаулық сақтау вице-министрі Е.А. Қиясов, Қызылорда облысы әкімінің орынбасары Б.Д. Жаханов, Алматы

қаласы әкімінің орынбасары М.С. Кикимов, Шығыс Қазақстан облысы әкімінің орынбасары Ш.С.Буктугутов, Жезқазған қаласының әкімі Қ.Б.Абсаттаров партиялық төсбелгіні тақпағандары үшін ескерту алған болатын [14]. Жалпы, бұл жағдай тағы да біздің қоғамның саяси символдардың маңыздылығын түсінбейтіндігін, оларға немқұрайлықпен қарайтындықтарын куәландырады. Қорытындылай келе, жоғарыда айтылған пайымдаулардан біз қоғамның әлі де саяси символдарға аса назар аудармайтындығын анықтадық. Жастардың арасында жүргізілген сауалнамалардың нәтижелері де осыны растады. Сондықтан, саяси символдарды барынша популяризациялауымыз қажет.

Қорытынды

Кез келген ұлт пен мемлекеттің әлеуметтік-мәдени және саяси қоғамдастық ретіндегі бірегейлігін қалыптастырудың, нығайтудың және жаңғыртудың ажырамас бөлігі ұлттық-мемлекеттік символдар мен идеалдар болып табылады. Әрбір мемлекет үшін тәуелсіздікке қол жеткізу өзінің мемлекеттік және саяси символдарды қабылдауымен тығыз байланысты. Себебі, олар елдің саяси тәуелсіздігі мен егемендігінің нышандары, ұлттық бірегейліктің қалыптасу тірегі және әрбір мемлекеттің дамуының ажырамас құнды белгілері.

Саяси символика – адамдарды біріктіру және саяси іс-әрекетке ынталандыру мақсатында саяси субъектілермен (жеке тұлғалар, партиялар, ұйымдар мен институттар) қолданылатын идеялар мен құндылықтарды бейнелейтін символдар жиынтығы болып табылады. Символика біріктіруші фактор бола отырып, саяси сана, саяси психология сияқты саяси жүйенің құрамдас бөліктерінің қалыптасуына әсер етеді. Мұның бәрі саяси символиканың қоғамдық өмірдің барлық салаларымен өзара тығыз байланысатынын айқын көрсетеді. Айта келе, ұсынылған материал негізінде келесідей қорытынды жасауға болады.

Біріншіден, саяси символика арқылы қоғамдық санаға әсер етуге, саяси кеңістікті идеологиялық, саяси және практикалық қайта құруды қамтамасыз етуге болады. Символикасыз, символизмнен тыс саясат әлеуметтік процесс ретінде толықтай жүзеге аспайды. Саяси символика бұқаралық саяси коммуникацияның маңызды тәсілі және құралы ретінде әрекет етеді, қоғамдағы саяси ақпараттың қалыптасуына, сақталуына және трансляциялауына ықпал жасайды.

Екіншіден, саяси символдар идеологиялық ықпал етудің қуатты құралы, жеке тұлғаны саяси тәрбиелеу мен әлеуметтендірудің маңызды факторы болып табылады. Символдар жеке тұлғаның

саяси қатынастардың субъектісі ретінде қалыптасу процесіне, оның сенімдерін, құндылық бағдарлары мен көзқарастарын қалыптастыруға қатысады. Символдың идеологиялық мәні, әдетте, жасырын сипатқа ие. Дегенмен, ол белгілі бір саяси күштің мүдделерін білдіретін оның идеологиялық бағдарламасының нақты тасымалдаушысы және мазмұнын білдірушісі ретінде әрекет етеді. Сондықтан, саяси символдарды белгілі бір саяси күштер мен саяси технологтар қоғамдық сананы манипуляциялау, идеологиялық алып-сатарлық және қажетті мінез-құлық реакцияларын қоздыру мақсатында қолдана алатындығын ескеру қажет. Саясаттың символдық жүйесінің қоғамдық сананы басқаруға бейімділігі оның иррационалды, архетиптік табиғатымен түсіндіріледі.

Үшіншіден, саяси символика әртүрлі елдер мен халықтардың тарихи, әлеуметтік-экономикалық, мәдени дамуының ерекшеліктерін бейнелейді. Саяси символиканың коммуникация тәсілі ретіндегі тиімділігі символиканың көкейтесті әлеуметтік проблемаларға сәйкестігімен, символдың мәдени, ұлттық және саяси дәстүрмен тарихи байланысымен, символдардың эмоционалды-сезімдік қанықтылығымен және идеологиялық құндылығымен анықталады.

Осылайша, саяси символиканың мәнін, олардың функцияларын, әсер ету әдістерін зерттеу қазіргі уақытта саяси және теориялық маңызға ие. Саяси күресте символдардың қандай рөл атқаратынын түсінбестен, мақсатты, ғылыми негізделген идеологиялық жұмыс жүргізу мүмкін емес.

Қорытындылай келе, саяси символдарды саяси өмірде кеңінен қолдануға байланысты келесідей ұсыныстарды ұсынуға болады:

1. Барлық типтегі білім беру мекемелеріне Қазақстан Республикасының мемлекеттік және саяси символдардың маңыздылығын атап өту, тарихымен таныстыру және оларды дәріптеу бойынша білім алушылармен тәрбие жұмыстарының дәстүрлі формаларынан бөлек, **флешмоб, танымдық квест-ойындар, театралды көрініс, тәрбиелік іс-шаралар** және т.б. түрлерін енгізуді ұсынамыз.

Бұндай тәрбиелік жұмыстардың заманауи формалары жасөспірімдер мен жастардың патриотизмі мен азаматтығын тәрбиелеуде, ұрпақтар сабақтастығын сақтауда және қоғамның әлеуметтік бірлігін нығайтуда тиімді нәтижелер береді. Тәуелсіз Қазақстан үшін жастар еліміздің басты стратегиялық ресурсы, қазақ қоғамын алға сүйрейтін локомотив болып табылады. Қазақстанның мемлекеттік және саяси символдарының тарихын зерделеу өз

Отанын сүйетін, біздің ежелгі ата-бабаларымызбен рухани және туыстық қарым-қатынасты сезінетін адамдардың жаңа буынын тәрбиелеу ісінде үлкен маңызға ие деп ойлаймыз.

2. Саяси символдарды популяризациялау мақсатында тиімді ақпараттық арналар ретінде ең пәрменді үш құралды пайдалану қажет деп санаймыз: **әлеуметтік желілер, түрлі БАҚ аландары және интерактивті онлайн-платформалар.**

Бұл ретте ақпараттандырудың заманауи тәсілдерін пайдалану қажеттілігі атап өтіледі. Жасыратыны жоқ, бүгінгі күні әлеуметтік желілер ғаламтор тұтынушыларының ажырамас сенімді серігіне айналып үлгерді. Ал әлемдік пандемияға байланысты онлайн ортаға деген қажеттілік еселене түсті. Жасөспірімдер мен жастардың білім алуы үшін де, әлеуметтік мәселелерді шешу үшін де, тіпті белгілі бір саяси идеологияны тарату мақсатында билік органдарының осы желілердің көмегіне жиі жүгінетіндігі белгілі. Сондықтан, саяси символдарды кеңінен дәріптеудің тиімді механизмдерінің бірі болып табылатын ғаламтор-технологиялардың әлеуетін барынша қолдануымыз керек.

3. Жүргізілген сауалнаманың нәтижелері көрсеткендей, Қазақстанның халықаралық аренадағы имиджін жақсарту қажеттілігі туындап отыр. Шетелдік азаматтардың басым бөлігі (38%) елімізді Мемлекеттік Туымыз арқылы танығанымен, оның кері әсері де байқалды. Себебі, «Борат» фильмінің 2-бөлімінің жарыққа шығуы – шетелдіктердің елімізге деген қызығушылығын еселей түсті, алайда Қазақстанға деген теріс көзқарастың қалыптасуына алып келді. Тіпті, жауаптардың арасында Қазақстанды жемқорлықпен байланыстыратын шетелдік азаматтар да кездесті. Бұдан шығатын қорытынды – еліміздің танымалдылығын арттыру тұрғысынан Қазақстан үлкен әлеуетке ие, ол жағынан мәселе туындамайды. Басты міндет – Қазақстанның имиджін жақсарту. Сондықтан, бұл мәселенің шешімі ретінде келесідей жолдарды ұсынамыз:

ҚР Сыртқы істер министрлігінде «soft power» қолдана отырып, шетелдік аудиториямен жұмыс істеудің үйлестіруші орталығына айналатын **қоғамдық дипломатия бөлімін құру.**

4. Қазақстан Республикасының Мемлекеттік рәміздерінен бөлек, мемлекеттің саяси процесінің символдық компонентінің құрамдас бөлігі болып табылатын саяси партиялардың, Қазақстан облыстары мен республикалық маңызы бар қалалардың символдарын кеңінен таныту мақсатында нақты мысалдар негізінде **ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын жүргізуді** ұсынамыз.

Ол келесідей құралдар арқылы іске асырылуы мүмкін деп ойлаймыз: **медиа тасымалдаушы** (БАҚ, жарнама); **ғаламтор**; мақсатты аудиториямен тікелей жұмыс жасайтын **тікелей маркетинг**; әртүрлі бағыттағы арнайы іс-шараларды ұйымдастыруды қамтамасыз ететін **жағдайлық маркетинг** (дөңгелек үстелдер, конференциялар).

Саяси символдардың қоғамдық сананы жаңғырту үдерісіне ықпал етуі бойынша мемлекеттік деңгейдегі қысқа мерзімді технологиялардың бірі ретінде билік органдары мен қоғамның **жүйелі бірлескен акцияларын** айта аламыз.

Мемлекеттік билік органдары мен халық арасындағы өзара іс-қимылды ұйымдастыру бойынша жүйелі жұмыс жалпы барлық дамыған елдерде жүзеге асырылады. Бұл – мемлекет азаматтарының әлеуметтік-саяси белсенділігін дамыту, олардың азаматтық ұстанымын қалыптастыру, патриотизм мен мемлекеті үшін мақтаныш сезімін оятуға жасалып жатқан нәтижелі қадамдар болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Юнг К. Об архетипах коллективного бессознательного. – М.: Директ-Медиа. – 2007. – 57 с.
2. Cassirer E. The Myth of State. – New Haven: Vail. Univ. Press. – 1946. – P.150-156.
3. Durkheim E. Les formes elemetaires de la vie religieuse. – Paris: Paris. – 2008. – P. 77-79.
4. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. – М.: АСТ, 2003. – 222 с. Goffman E. Frame analysis: An essay on the organization of experience. – N.Y.: Harper & Row. – 1974. – P. 41-49.
5. Яноу Д., Ван Хульст М. Фреймы политического: от фрейм-анализа к анализу фреймирования. – М. – 2011. – С. 51-58.
6. Шаймерденов Е.Ш. Государственные символы РК. – Алматы, 2000. – 248 с.
7. Сағынтаев Ы. Символы нашего государства – Алматы: Мектеп, 1989. – 67 бет.
8. РГП на ПХВ «Институт законодательства и правовой информации Республики Казахстан» Министерства юстиции Республики Казахстан, Об административно-территориальном устройстве Республики Казахстан. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z930004200_. (қаралған күні: 12.02.2021)
9. Официальный сайт ассоциации стипендиатов международной стипендии Президента РК «Болашак». URL: <https://bolashak.kz/ru/>. (қаралған күні: 15.01.2021)
10. Новостной портал «Tengrinews», Жителя Астаны оштрафовали почти на 400 тысяч тенге за вывешенный на балконе флаг РК. URL: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/jitelya-astanyi-oshtrafovali-na-400-tyisyach-tenge-270878/. (қаралған күні: 28.02.2021)
11. Официальный сайт Министерства культуры и спорта. URL: <https://>

www.gov.kz/memleket/entities/mcs/press/news/details/212006?lang=ru (қаралған күні: 20.03.2021)

12. Официальный информационный ресурс Премьер-Министра Республики Казахстан. URL: primeminister.kz/kz/news/reviews/kr-msm-de-memleketik-tudy-paydalanu-erezheleri-turaly-aytyldy-711407. (қаралған күні: 04.03.2021)

13. «Настоящее время» жаңалықтар порталы, Главный санитар Казахстана получил выговор из-за того, что не носил значок правящей партии «Нур Отан». URL: <https://www.currenttime.tv/a/kazakhstan-kiyasov/31215366.html>. (қаралған күні: 21.04.2021)

REFERENCES:

1. Yung K. Ob arkhetypakh kolektivnogo bessoznatel'nogo [About the archetypes of the collective unconscious]. – M.: Direkt-Media, 2007, p.57
2. Cassirer E. The Myth of State. – New Haven: Vail. Univ. Press, 1946, pp.150-156.
3. Durkheim E. Les formes elementaires de la vie religieuse [The elementary forms of religious life]. – Paris, 2008, pp. 77-79.
4. Khantington S. Stolknovenie tsivilizatsii [Clash of civilizations]. – M.: AST, 2003, p.222
5. Goffman E. Frame analysis: An essay on the organization of experience. – N.Y.: Harper & Row, 1974, pp. 41-49.
6. Yanou D., Van Khul'st M. Freimiy politicheskogo: ot freim-analiza k analizu freimirovaniya [Political frames: from frame analysis to framing analysis]. – Moscow, 2011, pp. 51-58.
7. Shaimerdenov E.Sh. Gosudarstvennye simvoly RK [State symbols of the Republic of Kazakhstan]. – Almaty, 2000, p. 248
8. Sagyntaev Y. Simvoly nashego gosudarstva [Symbols of our state]. – Almaty: Mektep, 1989, p.67
9. RGP na PKhV «Institut zakonodatel'stva i pravovoi informatsii Respubliki Kazakhstan» Ministerstva yustitsii Respubliki Kazakhstan, Ob administrativno-territorial'nom ustroistve Respubliki Kazakhstan [About the administrative-territorial structure of the Republic of Kazakhstan]. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z930004200_. (date accessed: 12.02.2021)
10. Ofitsial'nyi sait assotsiatsii stipendiatov mezhdunarodnoi stipendii Prezidenta RK «Bolashak» [Official website of the Association of fellows of the international scholarship of the President of the Republic of Kazakhstan «Bolashak»]. URL: <https://bolashak.kz/ru/>. (date accessed: 15.01.2021)
11. Novostnoi portal «Tengrinews», Zhitelya Astany oshtrafovali pochti na 400 tysyach tenge za vyveshennyi na balkone flag RK [A resident of Astana was fined almost 400 thousand tenge for hanging the flag of the Republic of Kazakhstan on the balcony]. URL: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/jitelya-astanyi-oshtrafovali-na-400-tyisyach-tenge-270878/. (date accessed: 28.02.2021)
12. Ofitsial'nyi sait Ministerstva kultury i sporta [Official website of the Ministry of culture and sports]. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/mcs/press/news/details/212006?lang=ru>. (date accessed: 20.03.2021)
13. Ofitsial'nyi informatsionnyi resurs Prem'er-Ministra Respubliki Kazakhstan [Official information resource of the Prime Minister of the Republic of Kazakhstan]. URL: primeminister.kz/kz/news/reviews/kr-msm-de-memleketik-tudy-paydalanu-erezheleri-turaly-aytyldy-711407. (date accessed: 04.03.2021)
14. «Nastoyashchee vremya» zhanalyqtar portaly, Glavnyi sanvrach Kazakhstana poluchil vygovor iz-za togo, chto ne nosil znachok pravyyashchei partii «Nur Otan» [The chief sanitary doctor of Kazakhstan received a reprimand for not wearing the badge of the ruling «Nur Otan» party]. URL: <https://www.currenttime.tv/a/kazakhstan-kiyasov/31215366.html>. (date accessed: 21.04.2021)